

INTRODUCERE

Despre importanța expertizelor judiciare în procesul judiciar se discută mult și de fiecare dată în folosul celor judiciare. În literatura științifică s-au formulat numeroase definiții ale expertizei ca mijloc de probă. Unele surse științifice atenționează că „(...) atât constatările experților cât și concluziile care se formulează în urma realizării expertizei trebuie să fie conforme cu spiritul științific preconizat.”¹ Ne raliem acestei opinii și credem că nu există (și nu pot exista) în procesul judiciar mijloace de probă mai obiective prin caracterul lor decât expertizele judiciare (criminalistice sau de alt gen), care, prin esența lor, aduc în procesul de justiție adevărul științific².

Motivația alegerii temei

Unul dintre cele mai eficiente mijloace de obținere și colectare a informațiilor relevante pentru caz este expertiza judiciară. În etapa actuală de dezvoltare a societății, îndeplinirea cu succes a funcțiilor justiției penale, dar și celei civile, este, în mare parte, asociată cu nivelul de utilizare a probelor în investigarea cazurilor. Complexitatea științifică a unor probleme deduse în prezent soluționării prin organele judiciare este o „imagine oglindă” a complexității vieții sociale moderne.

Problemele utilizării expertizei judiciare în investigarea infracțiunilor sunt abordate în lucrările unor cunoscuți criminaliști: Constantin Țurui, Dumitru Ceacănica, Iosif Vianu, Tudorel Butoi, Constantin Aioanițoaei, Traian Tandin, Emilian Stancu, Florin Lăzău, Maria Georgeta Stoian și alții. Denumirea este folosită în unele state (România, Polonia, Ungaria, Germania, Franța, SUA etc.) ca expertiză criminalistică, dar și în forma expertiză judiciară (Rep. Moldova, Ucraina etc.), însă termenul vizează, întotdeauna, o acțiune procedurală constând în desfășurarea cercetării obiectelor, acțiunilor, urmelor, consecințelor etc. în conformitate cu prevederile stabilite de lege, de către o persoană care are cunoștințe speciale în știință, tehnologie, artă sau meșteșuguri care va oferi opinii cu privire la problemele înaintate de către instanță, judecător, corpul anchetei, persoana care efectuează

¹ S. Alămoreanu, *Problematika expertizelor criminalistice. Note de curs pentru studenți de master*, Editura Hamangiu, București, 2013, p. 24.

² Facem această apreciere din perspectiva ideii că spiritul științific și corectitudinea sunt un *sine qua non* al expertizei judiciare. Unele abateri pot apărea pentru motive pe care le vom discuta în cursul lucrării. În legislația moldovenească se operează cu idea de „mijloc de probă”, acesta fiind, de fapt, un procedeu probator.

ancheta, anchetatorul sau procurorul, pentru a stabili care trebuie dovedite într-un anumit caz.

O subliniere a importanței rigorii științifice în activitatea de expertiză criminalistică este prezentă în lucrările literaturii de specialitate din România³ - Gh. Mateuț, Emilian Stancu, Sorin Alămoreanu, Ioana VasIU, Gh. Popa și alții. În același timp, credem că există încă zone care necesită studierea și chiar regândirea legităților activității de expertiză judiciară, procesului de asigurare metodico-științifică a domeniului, clarificarea noțiunilor, probleme de terminologie și multe altele.

Problemele clarificării teoretice a noțiunilor de „expert judiciar” și „expertiză judiciară”, cât și a aspectelor privitoare la cerințele față de calitățile personalității expertului judiciar, tipurile de expertize judiciare, chestiunile despre tehnologiile procesului de expertiză, la momentul actual sunt puțin studiate în spațiul românesc, ele fiind adesea tratate ca un dat, fără a fi nevoie de o analiză.

Luând în considerare aceste aspecte - a muncii de documentare din cursul studiilor doctorale - dar și prin sinteza practicii personale, găsim necesară, din punct de vedere științific, promovarea concepției corecte despre „expertul judiciar/criminalist” și „expertiza judiciară/criminalistică” ce ar servi la orientarea practicienilor spre o abordare nouă a tehnologiilor expertale? În scop de soluționare a problemelor netradiționale, înaintate experților judiciari/ criminaliști, cât și a importanței activității de expertiză judiciară în procesul de înfăptuire a justiției.

Ne-am propus cercetarea teoretică a noțiunilor esențiale din practica de expertiză judiciară aplicabile în procesul judiciar, indiferent de stat, ca un capitol important din teza de doctorat care se concentrează pe categoriile „expert judiciar”, „expertiză judiciară”, „personalitatea expertului judiciar” și „formarea experților judiciari”.

O problemă actuală, prezentă în întreaga practică judiciară, foarte des ridicată de cercetătorii procedurii penale, dar subliniată și de experții practicieni, este legată de formarea experților judiciari. Opiniile științifice în privința aceasta aproape că lipsesc. Specialiștii, ca și mulți teoreticieni, ating doar tangențial subiectul, fără a propune soluții ori criterii fondate științific. Din punctul nostru de vedere, problema necesită un studiu fundamental, cu elaborarea tezelor științifice și a unor propuneri pentru aplicare în practică⁴.

³ A se vedea Gh. Mateuț, Emilian Stancu, Sorin Alămoreanu, Gh. Popa și alții.

⁴ În acest sens, am susținut și este pe cale de implementare proiectul de formare a experților în cadrul unei școli naționale de expertiză în Republica Moldova, asistat financiar de Ambasada Suediei și Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare în Moldova (PNUDM), V. <https://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/projects/strengthening-efficiency-and-access-to-justice-in-moldova.html>, data accesării 30.06.2021

Integrarea cunoștințelor științifice în teoria și practica expertizei judiciare este una dintre tendințele dominante ale timpului nostru. Devine tot mai stringentă nevoia ca un expert judiciar să stăpânească un volum mare de informații, actualizate în mod constant. Pe de o parte, observăm o anumită „tendință de specializare” pe un singur domeniu, unele state chiar limitând domeniile de competență ale unui expert⁵ la unul sau eventual două dacă sunt conexe - de exemplu, traseologie și dactiloscopie; expertiza grafică și a documentelor, video și fotografie digitală etc. Aceasta duce la diferențierea activității experților: experții care posedă o singură specialitate nu pot stăpâni întregul arsenal al cunoștințelor și se specializează în anumite domenii înguste. Procesul de efectuare a expertizelor judiciare, concomitent cu diferențierea, impune și integrarea cunoștințelor care se manifestă prin faptul că, în atare condiții, expertizele se vor efectua de către un grup de experți în specialități înrudite sau de aceeași specialitate dar cu direcții diferite de investigare, rezultând uneori opinii aparent divergente.

Unul dintre primii pași spre integrarea mai multor experți în activitatea de expertiză judiciară o reprezintă efectuarea expertizelor judiciare complexe⁶. În aceste cazuri, experții judiciari de mai multe specialități/direcții efectuează cercetări intermediare în cadrul expertizei dispuse, cu scopul soluționării sarcinii primite. Mulți ordonatori (a se înțelege organele judiciare și alți beneficiari ai serviciilor de expertiză) dispun expertize criminalistice judiciare pentru soluționarea unor probleme ce necesită cunoștințe speciale, apărute ca urmare a investigării cauzelor, fără a se îngrijii, însă, de efectuarea unei expertize complexe. Nu suntem partizani ai „expertului universal” care „știe și face totul, în toate domeniile”, dar credem - alături de alte opinii din literatura și practica de specialitate - că prin expansiunea fără precedent a complexității lumii științifice și mijloacelor tehnice, dar și a problemelor cerute a fi lămurite în cauzele judiciare prin intermediul expertizelor criminalistice „gradul de pregătire al expertului judiciar criminalist trebuie să fie unul foarte ridicat, cu posibilitatea înțelegerii pe mai multe nivele/orizonturi de specialitate care să îi asigure un fundament logico-cognitiv adecvat”⁷.

Practica demonstrează că în 50% din situațiile de dispunere a expertizelor judiciare (analiza pentru anii 2016-2020)⁸ din domeniul grafoscopiei și tehnicii documentelor, în Centrul Național de Expertize Judiciare din Republica Moldova

⁵ S. Alămoreanu, (nepublicat) prelegere în cadrul Mesei Rotunde *Examinarea criminalistică a copiilor documentelor*, Chișinău, 2018, 4 octombrie.

⁶ R.S. Belkin, *Curs criminalistici v treh tomah, izdanie 3*, Ed. Norma, Moscva, 2001 vol. 3, p. 82.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Arhiva Centrului Național de Expertize Judiciare a Ministerului Justiției, Republica Moldova.

sunt înaintate sarcini de stabilire a vechimii înscrisurilor sau a documentelor. Toți ordonatorii⁹ denumesc aceste expertize grafoscopice ori tehnice ale documentelor. În realitate, însă, pentru soluționarea unor astfel de întrebări sunt necesare cunoștințe integrate atât din domeniul numit în actul de dispunere a expertizei, cât și din cel al examinării materialelor, documentelor și a scrisului, care necesită uneori cunoștințe din cadrul expertizelor chimice ale materialelor și substanțelor.

Tendențe similare sunt observate și în cazul expertizelor merceologice, inginerico-tehnice și multe altele care, chiar dacă nu sunt în mod direct de domeniul criminalisticii, impun același spirit și pregătire profesională complexă pentru rezolvarea problemelor.

Considerăm că în procesul de efectuare a expertizelor integrate este necesar a se lua în calcul mai multe criterii:

- viziunea despre materia de expertiză (competența materială a expertului);
- scopul acesteia (teza probantă care a impus-o);
- tipul obiectului de studiu (natura probei materiale ori acțiunilor ce se vor cerceta)
- metodele de cercetare adecvate.

Credem că este necesar a i se formula expertului judiciar un spectru mai larg de întrebări, deoarece aceasta conduce la sporirea posibilităților expertizei judiciare, la dezvoltări teoretice și la capacitatea soluționării unui șir de probleme practice legate de activitatea de expertiză judiciară (inclusiv prin efectuarea expertizelor integrate și complexe).

Practica de efectuare a expertizelor integrate și complexe permite extragerea informației probatorii vaste și conduce la lărgirea cercului de sarcini de cercetare științifică sporind, astfel, nivelul științific al examinărilor de expertiză judiciară. În ce privește teoria expertizei judiciare complexe și integrate, aceasta abordează diferit tehnologia procesului respectiv, ceea ce face ca în practică să se creeze o stare de confuzie. În lipsa unor prevederi clare în acest sens, atât din punct de vedere metodologic, cât și procesual, de foarte multe ori -chiar obținând rezultate valoroase - experții judiciari nu le pot pune în „cămașa” probelor, adică într-o formă necesară procesului judiciar astfel cum a fost gândită și înțeleasă de organul judiciar. Astfel, procesul judiciar nu poate beneficia de concluzii integrate, dispunând doar de opinii separate referitoare la obiectele studiate, pe care nu le poate utiliza adecvat în scopul soluționării cazului.

⁹ Termenul, deși nu ne convine în totalitate, este uzitat în Republica Moldova pentru a desemna organele judiciare și persoanele fizice sau juridice care dispun ori solicită expertize criminologice/judiciare.

În sensul acesta, atât în plan teoretic, cât și practic sunt necesare clarificări ale poziției acestor tipuri de expertiză judiciară, a particularităților lor în raport cu prevederile metodologiei examinărilor de expertiză și cu cerințele specifice procesuale etc. care pot fi oferite doar urmare a unor cercetări fundamentale cu aplicarea raționamentelor logice în spirit științific.

Considerăm că e de o importanță majoră problema interacțiunii ordonatorului cu expertul judiciar pentru a se atinge rezultate cu adevărat valoroase prin procesul de efectuare a expertizei. În acest context, am elaborat un algoritm de acțiuni fondat pe prevederile teoretice, dar și pe observațiile și constatările din experiența proprie, desprinse din mai mult de 29 de ani de activitate în calitate de expert judiciar și formator de experți în diferite specialități de expertiză.

Importanța temei și plasarea sa în contextul cercetărilor științifice

Progresul științei și tehnicii și extinderea relațiilor umane potențial generatoare de litigii au dus la creșterea numărului de expertize și la extinderea expertizei criminalistice ca instrument de examinare în aproape toate domeniile. Importanța expertizei este subliniată de faptul că există obligativitatea legală a efectuării ei în anumite situații. Totuși, apreciem că expertiza este necesară numai în acele cazuri în care există posibilitatea de a interpreta în mod diferit probleme a căror soluționare necesită cunoștințe specializat¹⁰. În același timp, în practica jurisprudențială, cunoștințele specializate sunt utilizate inclusiv în cadrul examinării de specialitate impuse ca fiind un procedeu probator de importanță capitală în soluționarea temeinică și legală a cauzelor.¹¹

Constatarea tehnico-criminalistică a fost definită în literatura criminalistică drept o activitate de interpretare și valorificare științifică imediată a urmelor, mijloacelor de probă și a împrejurărilor de fapt, desfășurată la cererea organelor de urmărire penală, în scopul identificării făptuitorului și a obiectelor folosite pentru săvârșirea infracțiunii.¹² Sub aspectul conținutului, această activitate operativă este mai restrânsă decât expertiza și se dispune numai în caz de urgență¹³ și numai pentru cauze penale, fiind realizată în România numai de specialiștii poliției, dar în alte

¹⁰ N. Dan, I. Angheliescu ș.a., *Dicționar de criminalistică*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 67.

¹¹ P. Bouzat, J. Piantel, *Traite de droit penal et de criminologie*, vol. II, Ed. Dalloz, Paris, 1963, p. 263; Tr. Pop, *Drept procesual penal*, vol. III, Ed. Tipografia Națională, Cluj, 1947, p. 341; I. Neagu, *Tratat de procedură penală*, Ed. Pro, București, 1997, p. 297; V. Dongoroz și colab., *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român*, vol. I, Ed. Academiei, București, 1975, p. 258.

¹² *Ibidem*, p. 45.

¹³ I. Mircea, *Criminalistica*, Ed. Lumina Lex, București, 1998, p. 314; C. Suci, *Criminalistica*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1972, p. 568.

state, inclusiv Republica Moldova, și de experți ai CNEJ care, pentru aceste situații, sunt considerați a avea calitatea procesuală de „specialist criminalist”.

Astfel, în jurisprudență, opiniile experților judiciari au un rol de „judecată științifică”. Având în vedere fundamentul lor științific, expertizele constituie totodată, un mijloc de probă de o importanță deosebită. În contextul dat, considerăm că în ceea ce privește locul expertizei judiciare în lume - din perspectiva scopului lucrării - în situația când lipsește o abordare științifică fondată cu referire la principalele noțiuni, modul de formare a experților judiciari, asigurarea metodico-științifică a domeniului, clasificarea expertizelor judiciare, prevederile cu referire la procesul tehnologic de efectuare a expertizei judiciare etc. aceste procese decurg sporadic, în afara oricărui sistem și, în consecință, are de suferit întreg cadrul procedural de dobândire a probelor prin metode științifice.

Plecând de la opinia general acceptată a noțiunii de „expertiză judiciară” ca fiind o activitate științifico-practică rezultă, implicit, faptul că cercetările efectuate în cadrul ei trebuie să fie „metodice”. Mai rezultă că experții judiciari nu pot face cercetări după bunul lor plac, ci doar în conformitate cu metoda de expertiză și principiile logice, științifice, consacrate criminalistic. Chiar dacă unii experți mai cred în „temeiul bunului plac” noi nu putem accepta această abordare, în paralel cu ideea că este una corectă. Ea este, evident, greșită, iar demonstrația nici măcar nu e necesară.

Totodată, în practica uzuală, termenii „metodică” și „metodologie” se confundă de multe ori, inclusiv în actele normative din domeniu. Aceasta se întâmplă din cauza unei înțelegeri simpliste de către legiuitor a termenilor respectivi (utilizând doar DEX-ul), ceea ce, din punct de vedere profesional, este inadmisibil. Un profesionist adevărat se identifică prin cunoașterea și înțelegerea subtilităților, nu a termenilor general-aplicabili. Vom analiza în mod amănunțit problema și vom propune soluții fondate atât pe practica altor state, cât și pe raționamente proprii pe care vom încerca să le demonstrăm științific.

Subliniind importanța expertizei judiciare, trebuie, totuși, menționat faptul că opinia expertului nu are o forță probantă absolută, ci doar ajută organul judiciar sau părțile procesuale să își formeze o opinie proprie în vederea luării unei hotărâri juste. Luarea deciziei este supusă liberei aprecieri a organului judiciar, care nu este obligat să își întemeieze decizia numai pe baza opiniei expertului (chiar dacă, uneori, „salvarea cauzei” vine exact prin expertiză).

Expertul judiciar trebuie să-și limiteze competența la domeniul specialității sale, în domeniul judiciar instanța fiind pe deplin competentă. Dreptul de a judeca și hotărî este atributul exclusiv al instanței, în baza principiului fundamental al